

भाग-१ प्रारम्भिक

१. संविधान मूल कानून:

(१) यो संविधान नेपालको मूल कानून हो । यस संविधानसँग बाझिने कानून बाझिएको हदसम्म अमान्य हुनेछ ।

(२) यस संविधानको पालना गर्नु प्रत्येक व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ ।

२. सार्वभौमसत्ता र राजकीयसत्ता: नेपालको सार्वभौमसत्ता र राजकीयसत्ता नेपाली जनतामा निहित रहेको छ । यसको प्रयोग यस संविधानमा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।

३. राष्ट्र: बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक विशेषतायुक्त, भौगोलिक विविधतामा रहेका समान आकांक्षा र नेपालको राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय हित तथा समृद्धिप्रति आस्थावान रही एकताको सूत्रमा आबद्ध सबै नेपाली जनता समष्टिमा राष्ट्र हो ।

४. नेपाल राज्य: (१) नेपाल स्वतन्त्र, अविभाज्य, सार्वभौमसत्तासम्पन्न, धर्मनिरपेक्ष, समावेशी, लोकतन्त्रात्मक, समाजवाद उन्मुख, संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य हो ।

स्पष्टीकरण: यस धाराको प्रयोजनको लागि “धर्मनिरपेक्ष” भन्नाले सनातनदेखि चलिआएको धर्म संस्कृतिको संरक्षण लगायत धार्मिक, सांस्कृतिक स्वतन्त्रता सम्झनु पर्छ ।

(२) नेपालको क्षेत्र देहाय बमोजिम हुनेछ:- (क) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखतको क्षेत्र, र (ख) यो संविधान प्रारम्भ भएपछि प्राप्त हुने क्षेत्र ।

५. राष्ट्रिय हित: (१) नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रियता, स्वाधीनता, स्वाभिमान, नेपालीको हक हितको रक्षा, सीमानाको सुरक्षा, आर्थिक समुन्नति र समृद्धि नेपालको राष्ट्रिय हितका आधारभूत विषय हुनेछन् ।

(२) राष्ट्र हित प्रतिकूलको आचरण र कार्य संघीय कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछ ।

६. राष्ट्रभाषा: नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरू राष्ट्रभाषा हुन् ।

७. सरकारी कामकाजको भाषा: (१) देवनागरी लिपिमा लेखिने नेपाली भाषा नेपालको सरकारी कामकाजको भाषा हुनेछ ।

(२) नेपाली भाषाका अतिरिक्त प्रदेशले आफ्नो प्रदेशभित्र बहुसंख्यक जनताले बोल्ने एक वा एकभन्दा बढी अन्य राष्ट्रभाषालाई प्रदेश कानून

बमोजिम प्रदेशको सरकारी कामकाजको भाषा निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

(३) भाषा सम्बन्धी अन्य कुरा भाषा आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ

८. राष्ट्रिय झण्डा: (१) सिम्रिक रंगको भुईँ र गाढा नीलो रंगको किनारा भएको दुई त्रिकोण अलिकति जोडिएको, माथिल्लो भागमा खुर्पे चन्द्रको बीचमा सोहमा आठ कोण देखिने सेतो आकार र तल्लो भागमा बाह्र कोणयुक्त सूर्यको सेतो आकार अंकित भएको झण्डा नेपालको राष्ट्रिय झण्डा हो ।

(२) नेपालको राष्ट्रिय झण्डा, राष्ट्रिय झण्डा बनाउने तरिका र तत्सम्बन्धी अन्य विवरण अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

९. राष्ट्रिय गान इत्यादि: (१) नेपालको राष्ट्रिय गान अनुसूची-२ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।
(२) नेपालको निशान छाप अनुसूची-३ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।
(३) नेपालको राष्ट्रिय फूल लालीगुराँस, राष्ट्रिय रंग सिम्रिक, राष्ट्रिय जनावर गाई र राष्ट्रिय पक्षी डाँफे हुनेछ ।

अनुसूचि - ४ मा नेपालमा रहने जिल्लाहरुको नाम रहेको ।

भाग-२ नागरिकता

१०. नागरिकताबाट वञ्चित नगरिने:

- (१) कुनै पनि नेपाली नागरिकलाई नागरिकता प्राप्त गर्ने हकबाट वञ्चित गरिने छैन ।
(२) नेपालमा प्रादेशिक पहिचान सहितको एकल संघीय नागरिकताको व्यवस्था गरिएको छ ।

११. नेपालको नागरिक ठहर्ने:

(१) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत नेपालको नागरिकता प्राप्त गरेका र यस भाग बमोजिम नागरिकता प्राप्त गर्न योग्य व्यक्तिहरू नेपालको नागरिक हुनेछन् ।

(२) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत नेपालमा स्थायी बसोबास भएको देहायको व्यक्ति वंशजको आधारमा नेपालको नागरिक ठहर्नेछ:-

(क) यो संविधान प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गरेको व्यक्ति,
(ख) कुनै व्यक्तिको जन्म हुँदाका बखत निजको बाबु वा आमा नेपालको नागरिक रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति ।

(३) यो संविधान प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि जन्मको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गरेको नागरिकको सन्तानले बाबु र आमा दुवै नेपालको नागरिक रहेछन् भने निज बालिग भएपछि वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्नेछ ।

(४) नेपालभित्र फेला परेको पितृत्व र मातृत्वको ठेगान नभएको प्रत्येक नाबालक निजको बाबु वा आमा फेला नपरेसम्म वंशजको आधारमा नेपालको नागरिक ठहर्नेछ ।

(५) नेपालको नागरिक आमाबाट नेपालमा जन्म भई नेपालमा नै बसोबास गरेको र बाबुको पहिचान हुन नसकेको व्यक्तिलाई वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्रदान गरिनेछ ।

तर बाबु विदेशी नागरिक भएको ठहरेमा त्यस्तो व्यक्तिको नागरिकता संघीय कानून बमोजिम अंगीकृत नागरिकतामा परिणत हुनेछ ।

(६) नेपाली नागरिकसँग वैवाहिक सम्बन्ध कायम गरेकी विदेशी महिलाले चाहेमा संघीय कानून बमोजिम नेपालको अंगीकृत नागरिकता लिन सक्नेछ ।

(७) यस धारामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विदेशी नागरिकसँग विवाह गरेकी नेपाली महिला नागरिकबाट जन्मिएको व्यक्तिको हकमा निज नेपालमा नै स्थायी बसोबास गरेको र निजले

विदेशी मुलुकको नागरिकता प्राप्त गरेको रहेनछ भने निजले संघीय कानून बमोजिम नेपालको अंगीकृत नागरिकता प्राप्त गर्न सक्नेछ ।

तर नागरिकता प्राप्त गर्दाका बखत निजका आमा र बाबु दुवै नेपाली नागरिक रहेछन् भने नेपालमा जन्मेको त्यस्तो व्यक्तिले वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्न सक्नेछ ।

(द) यस धारामा लेखिएदेखि बाहेक नेपाल सरकारले संघीय कानून बमोजिम नेपालको अंगीकृत नागरिकता प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(९) नेपाल सरकारले संघीय कानून बमोजिम नेपालको सम्मानार्थ नागरिकता प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(१०) नेपालभित्र गाभिने गरी कुनै क्षेत्र प्राप्त भएमा त्यस्तो क्षेत्रभित्र बसोबास भएको व्यक्ति संघीय कानूनको अधीनमा रही नेपालको नागरिक हुनेछ ।

१२. वंशीय आधार तथा लैंगिक पहिचान सहितको नागरिकता:

यो संविधान बमोजिम वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्ने व्यक्तिले निजको आमा वा बाबुको नामबाट लैंगिक पहिचान सहितको नेपालको नागरिकताको प्रमाणपत्र पाउन सक्नेछ ।

१३. नागरिकताको प्राप्ति, पुनःप्राप्ति र समाप्ति:

नागरिकताको प्राप्ति, पुनःप्राप्ति र समाप्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संघीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

१४. गैरआवासीय नेपाली नागरिकता प्रदान गर्न सकिने:

विदेशी मुलुकको नागरिकता प्राप्त गरेको दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग संगठनको सदस्य राष्ट्र बाहेकका देशमा बसोबास गरेको साबिकमा वंशजको वा जन्मको आधारमा निज वा निजको बाबु वा आमा, बाजे वा बज्यै नेपालको नागरिक रही पछि विदेशी मुलुकको नागरिकता प्राप्त गरेको व्यक्तिलाई संघीय कानून बमोजिम आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकार उपभोग गर्न पाउने गरी नेपालको गैरआवासीय नागरिकता प्रदान गर्न सकिनेछ ।

१५. नेपालको नागरिकता सम्बन्धी अन्य व्यवस्था:

नेपालको प्रत्येक नागरिकको परिचय खुल्ने गरी अभिलेख राख्ने तथा नेपालको नागरिकता सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संघीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

भाग-३ मौलिक हक र कर्तव्य

भाग-३

मौलिक हक र कर्तव्य

१६. सम्मानपूर्वक बाँचन पाउने हक:

(१) प्रत्येक व्यक्तिलाई सम्मानपूर्वक बाँचन पाउने हक हुनेछ ।

(२) कसैलाई पनि मृत्युदण्डको सजाय दिने गरी कानून बनाइने छैन ।

१७. स्वतन्त्रताको हक:

(१) कानून बमोजिम बाहेक कुनै पनि व्यक्तिलाई वैयक्तिक स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(२) प्रत्येक नागरिकलाई देहायको स्वतन्त्रता हुनेछः-

- (क) विचार र अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता,
(ख) विना हातहतियार शान्तिपूर्वक भेला हुने स्वतन्त्रता,
(ग) राजनीतिक दल खोल्ने स्वतन्त्रता,
(घ) संघ र संस्था खोल्ने स्वतन्त्रता,
(ङ) नेपालको कुनै पनि भागमा आवतजावत र बसोबास गर्ने स्वतन्त्रता,
(च) नेपालको कुनै पनि भागमा पेशा, रोजगार गर्ने र उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको स्थापना र सञ्चालन गर्ने स्वतन्त्रता ।

१८. समानताको हक:

(१) सबै नागरिक कानूनको दृष्टिमा समान हुनेछन् । कसैलाई पनि कानूनको समान संरक्षणबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(४) समान कामका लागि लैंगिक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा कुनै भेदभाव गरिने छैन ।

(५) पैतृक सम्पत्तिमा लैंगिक भेदभाव विना सबै सन्तानको समान हक हुनेछ ।

१९. सञ्चारको हक:

२०. न्याय सम्बन्धी हक:

(१) कुनै पनि व्यक्तिलाई पक्राउ भएको कारण सहितको सूचना नदिई थुनामा राखिने छैन ।

२१. अपराध पीडितको हक:

(२) अपराध पीडितलाई कानून बमोजिम सामाजिक पुनःस्थापना र क्षतिपूर्ति सहितको न्याय पाउने हक हुनेछ ।

२२. यातना विरुद्धको हक:

२३. निवारक नजरबन्द विरुद्धको हक:

२४. छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हक:

२५. सम्पत्तिको हक:

२६. धार्मिक स्वतन्त्रताको हक:

२७. सूचनाको हक:

२८. गोपनीयताको हक:

२९. शोषण विरुद्धको हक:

३०. स्वच्छ वातावरणको हक:

(२) वातावरणीय प्रदूषण वा हासबाट हुने क्षतिबाधत पीडितलाई प्रदूषकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

३१. शिक्षा सम्बन्धी हक:

(१) प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।

(२) प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।

(३) अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।

(४) दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।

(५) नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

३२. भाषा तथा संस्कृतिको हक:

३३. रोजगारीको हक:

३४. श्रमको हक:

(२) प्रत्येक श्रमिकलाई उचित पारिश्रमिक, सुविधा तथा योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ ।

३५. स्वास्थ्य सम्बन्धी हक:

(१) प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(२) प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा जानकारी पाउने हक हुनेछ ।

(३) प्रत्येक नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँचको हक हुनेछ ।

(४) प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ ।

३६. खाद्य सम्बन्धी हक:

(३) प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ ।

३७. आवासको हक:

३८. महिलाको हक:

(२) प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक हुनेछ ।

(५) महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।

(६) सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा दम्पतीको समान हक हुनेछ ।

३९. बालबालिकाको हक:

४०. दलितको हक:

(२) दलित विद्यार्थीलाई प्राथमिकदेखि उच्च शिक्षासम्म कानून बमोजिम छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ । प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षामा दलितका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिनेछ ।

(३) दलित समुदायलाई स्वास्थ्य र सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्न कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिनेछ ।

४१. ज्येष्ठ नागरिकको हक:

४२. सामाजिक न्यायको हक:

४३. सामाजिक सुरक्षाको हक:

४४. उपभोक्ताको हक:

४५. देश निकाला विरुद्धको हक:

४६. संवैधानिक उपचारको हक:

४७. मौलिक हकको कार्यान्वयन: यस भागद्वारा प्रदत्त हकहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार राज्यले यो संविधान प्रारम्भ भएको तीन वर्षभित्र कानूनी व्यवस्था गर्नेछ ।

४८. नागरिकका कर्तव्य: प्रत्येक नागरिकका कर्तव्य देहाय बमोजिम हुनेछन्:

(क) राष्ट्रप्रति निष्ठावान हुँदै नेपालको राष्ट्रियता, सार्वभौमसत्ता र अखण्डताको रक्षा गर्नु,

(ख) संविधान र कानूनको पालना गर्नु,

(ग) राज्यले चाहेका बखत अनिवार्य सेवा गर्नु,

(घ) सार्वजनिक सम्पत्तिको सुरक्षा र संरक्षण गर्नु

भाग-४ राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व

४९. मार्गनिर्देशनका रूपमा रहने:

५०. निर्देशक सिद्धान्तहरू:

- राजनीतिक उद्देश्य

- आर्थिक उद्देश्य
- सामाजिक सांस्कृतिक उद्देश्य
- अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध सम्बन्धी उद्देश्य

५१. राज्यका नीतिहरू: १३

- (क) राष्ट्रिय एकता र राष्ट्रिय सुरक्षा सम्बन्धी नीति:
- (ख) राजनीतिक तथा शासन व्यवस्था सम्बन्धी नीति:
- (ग) सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरण सम्बन्धी नीति:
- (घ) अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति:
- (ङ) कृषि र भूमिसुधार सम्बन्धी नीति:
- (च) विकास सम्बन्धी नीति:
- (छ) प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, संवर्धन र उपयोग सम्बन्धी नीति:
- (ज) नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीति:
- (झ) श्रम र रोजगार सम्बन्धी नीति :
- (ञ) सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति:
- (ट) न्याय र दण्ड व्यवस्था सम्बन्धी नीति:
- (ठ) पर्यटन सम्बन्धी नीति:
- (ड) अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध सम्बन्धी नीति:

५२. राज्यको दायित्व:

५३. प्रतिवेदन पेश गर्ने:

राज्यका निर्देशक सिद्धान्त नीति तथा दायित्व प्रगतिशील कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धको वार्षिक प्रतिवेदन नेपाल सरकारले राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नुपर्ने । राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्रि मार्फत प्रतिवेदन – संघीय संसदमा पेश गर्ने ।

५४. अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था:

यस भागमा उल्लिखित राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्वको प्रगतिशील कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन र मूल्यांकन गर्न संघीय संसदमा कानून बमोजिम एक समिति रहनेछ ।

५५. अदालतमा प्रश्न उठाउन नसकिने:

यस भागमा लेखिएका कुनै विषय कार्यान्वयन भए वा नभएको सम्बन्धमा कुनै अदालतमा प्रश्न उठाउन सकिने छैन ।

भाग-५ राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड

५६. राज्यको संरचना:

- राज्यको संरचना - ३ तहको - संघ प्रदेश र स्थानीय
- स्थानीय तह भन्नाले के के बुझिन्छ ? -

1. गाउँपालिका + नगरपालिका + जिल्ला सभा

५७. राज्यशक्तिको बाँडफाँड:

- ३ वटै संघीय इकाईमा रहने ।
- संघ - अनुसूचि ५ - संविधान र संघीय कानून
- प्रदेश - अनुसूचि ६ - संविधान र प्रदेश कानून
- संघ + प्रदेश - अनुसूचि ७ - संविधान + संघीय + प्रदेश कानून
- स्थानीय तह - अनुसूचि ८ - संविधान + स्थानीय तहको कानून
- तीनै तहको - अनुसूचि ९ - संविधान + संघ + प्रदेश + स्थानीय कानून

५८. अवशिष्ट अधिकार:

यस संविधान बमोजिम संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको अधिकारको सूची वा साझा सूचीमा उल्लेख नभएको वा यो संविधानमा कुनै तहले प्रयोग गर्ने गरी नतोकिएको विषयमा संघको अधिकार हुनेछ ।

५९. आर्थिक अधिकारको प्रयोग:

(६) वैदेशिक सहायता र ऋण लिने अधिकार नेपाल सरकारको हुनेछ । त्यस्तो सहायता वा ऋण लिँदा देशको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हुने गरी लिनु पर्नेछ ।

६०. राजस्व स्रोतको बाँडफाँड:

- प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरण सिफारिस - राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले गर्दछ ।

केहि प्रश्न

1. पैतृक सम्पत्तिमा लैङ्गिक भेदभाव विना सबै सन्तानको समान हक हुनेछ भनि कुन हकमा उल्लेख छ ?-समानताको हक
2. प्रत्येक व्यक्तिलाई स्वतन्त्र निष्पक्ष र सक्षम अदालत वा न्यायीक निकायबाट स्वच्छ सुनुवाईको हक हुनेछ भनि नेपालको संविधानको कुन हकमा उल्लेख गरिएको छ ?- न्याय सम्बन्धि हक
3. प्रत्येक महिला लाई लैङ्गिक भेदभाव विना समान वंशिय हक हुनेछ भनि नेपालको संविधानको कुन हकमा उल्लेख गरिएको छ ?- महिलाको हक
4. प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजननको स्वास्थ्य सम्बन्धि हक हुनेछ भनि नेपालको संविधानको कुन हकमा उल्लेख गरिएको छ ?- महिलाको हक
5. सम्पत्ति तथा पारिवारीक मामिलामा दम्पतिको समान हक हुनेछ भनि नेपालको संविधानको कुन हकमा उल्लेख गरिएको छ ?- महिलाको हक

6. सामाजिक पुन स्थापना र क्षतिपुर्ति सहितको न्याय पाउने हक हुनेछ भनि नेपालको संविधानको कुन हकमा उल्लेख गरिएको छ ?- अपराध पिडितको
7. क्षतिपुर्ति कानुन बमोजिम पाउने हक हुनेछ भनि नेपालको संविधानको कुन हकमा उल्लेख गरिएको छ ?- यातना विरुद्धको हक
8. जोडा मिलाउ
 - a. सम्पत्तिको हक — धारा २५
 - b. सूचनाको हक — धारा २७
 - c. शोषण विरुद्धको हक- धारा २९
 - d. स्वच्छ वातावरणको हक —धारा ३० सवै जोडा सहि छन्
9. जोडा मिलाउ
 - a. सामाजिक न्यायको हक —धारा ४२
 - b. सामाजिक सुरक्षाको हक —धारा ४३
 - c. दलितको हक — धारा ४०
 - d. महिलाको हक —धारा ३८
10. नेपालको संविधानमा अवशिष्ट अधिकार कुन धारामा व्यवस्था गरिएको छ ?- धारा ५८
11. वैदेशिक सहायता र ऋण लिने अधिकार कसको हुने संविधानमा उल्लेख छ ?-नेपाल सरकार
12. संविधानमा संघिय इकाई भन्नले कुन कुन तहलाई बुझिन्छ ?-सघ प्रदेश र स्थानीय
13. नेपालको संविधानमा कति भाग धारा र अनुसूचि रहेका छन् ?-३५ भाग ३०८ धारा र ९ अनुसूची
14. नेपालको संविधान को अधिकार अनुसूची -४ मा उल्लेखित जिल्लाको जोडा कुन चाहि सहि छ ?
 - a. प्रदेश १ — १४ जिल्ला
 - b. मधेश प्रदेश — ८ जिल्ला
 - c. बागमति प्रदेश — १३ जिल्ला । सूत्र २७६४५३१
15. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत रक्षा र सेना अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
16. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत युद्ध र प्रतिरक्षा अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
17. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत हातहतियार र खरखजाना कारखाना अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
18. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत दुरसंचार अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
19. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत क्वारेन्टाइन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ

20. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत नाप तौल अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
21. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत खानी उत्खनन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
22. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत बौद्धिक सम्पत्ति अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
23. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत बीमा नीति धितोपत्र र सहकारी नियमन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
24. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत भूउपयोग नीति अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
25. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत सुरक्षित छापाखाना अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
26. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा र गरिवी निवारण अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
27. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत पुरातात्विक महत्वका स्थान र प्राचिन स्मारक अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ
28. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत भूमि व्यवस्थापन ,जग्गाको अभिलेख अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- प्रदेश
29. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत खानी अन्वेषण तथा व्यवस्थापन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- प्रदेश
30. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत भाषा लिपी ,संस्कृति ललिलकला र धर्मको संरक्षण र प्रयोग अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- प्रदेश
31. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत गुठी व्यवस्थापन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- प्रदेश
32. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत सम्पत्ति प्राप्ति अधिग्रहण र अधिकारको सृजना अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
33. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत करार सहकारी साझेदारी र एजेन्सी सम्बन्धि अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
34. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत टाट पल्टेको र दामासाहि सम्बन्धि अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
35. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत औषधी र विषादि अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा

36. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत उद्योग तथा खनिज र भौतिक पूर्वाधार अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
37. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत क्यासिनो र चिष्टा अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
38. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत गरिवी निवारण र औद्योगिकरण अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
39. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत भूमि नीति र सो सम्बन्धि कानून अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
40. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत रोजगार र बेरोजगार सहायता अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- संघ र प्रदेशको साझा
41. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत विपद् व्यवस्थापन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- साझा अधिकार संघ प्रदेश र स्थानीय
42. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत भाषा संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- स्थानीय तह
43. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत वैकल्पिक उर्जा अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- स्थानीय तह
44. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत घर जग्गा धनि पुर्जा वितरण अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- स्थानीय तह
45. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत सुकुम्वासी व्यवस्थापन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- साझा अधिकार संघ प्रदेश र स्थानीय
46. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत सुकुम्वासी व्यवस्थापन अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- साझा अधिकार संघ प्रदेश र स्थानीय
47. नेपालको संविधानको अधिकार अनुसूची अन्तर्गत सवारी साधन अनुमति अधिकार कुन तहको रहेको छ ?- साझा अधिकार संघ प्रदेश र स्थानीय

मौलिक हक

१. सम्मानपूर्वक बाह्य पाउने हक (धारा १६)
२. स्वतन्त्रताको हक (धारा १७)
३. समानताको हक (धारा १८)
४. सञ्चारको हक (धारा १९)
५. न्यायसम्बन्धी हक (धारा २०)
६. अपराध पीडितको हक (धारा २१)

७. यातनाविरुद्धको हक (धारा २२)
८. निवारक नजरबन्दविरुद्धको हक (धारा २३)
९. छुवाछुत तथा भेदभावविरुद्धको हक (धारा २४)
१०. सम्पत्तिको हक (धारा २५)
११. धार्मिक स्वतन्त्रताको हक (धारा २६)
१२. सूचनाको हक (धारा २७)
१३. गोपनीयताको हक (धारा २८)
१४. शोषणविरुद्धको हक (धारा २९)
१५. स्वच्छ वातावरणको हक (धारा ३०)
१६. शिक्षासम्बन्धी हक (धारा ३१)
१७. भाषा तथा संस्कृतिको हक (धारा ३२)
१८. रोजगारीको हक (धारा ३३)
१९. श्रमको हक (धारा ३४)
२०. स्वास्थ्यसम्बन्धी हक (धारा ३५)
२१. खाद्यसम्बन्धी हक (धारा ३६)
२२. आवासको हक (धारा ३७)
२३. महिलाको हक (धारा ३८)
२४. बालबालिकाको हक (धारा ३९)
२५. दलितको हक (धारा ४०)
२६. ज्येष्ठ नागरिकको हक (धारा ४१)
२७. सामाजिक न्यायको हक (धारा ४२)
२८. सामाजिक सुरक्षाको हक (धारा ४३)
२९. उपभोक्ताको हक (धारा ४४)
३०. देश निकालाविरुद्धको हक (धारा ४५)
३१. संवैधानिक उपचारको हक (धारा ४६)

संघको अधिकारको सूची

क्र.सं.	विषयहरू
१.	रक्षा र सेना सम्बन्धी
	(क) राष्ट्रिय एकता र भौगोलिक अखण्डताको संरक्षण
	(ख) राष्ट्रिय सुरक्षा सम्बन्धी
२.	युद्ध र प्रतिरक्षा
३.	हातहतियार, खरखजाना कारखाना तथा उत्पादन सम्बन्धी
४.	केन्द्रीय प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, राष्ट्रिय गुप्तचर तथा अनुसन्धान, शान्ति सुरक्षा
५.	केन्द्रीय योजना, केन्द्रीय बैंक, वित्तीय नीति, मुद्रा र बैकिङ्ग, मौद्रिक नीति, विदेशी अनुदान, सहयोग र ऋण
६.	परराष्ट्र तथा कूटनीतिक मामिला, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र संयुक्त राष्ट्रसंघ सम्बन्धी
७.	अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौता, सुपुर्दगी, पारस्परिक कानूनी सहायता र अन्तर्राष्ट्रिय सीमा, अन्तर्राष्ट्रिय सीमा नदी,
८.	दूरसञ्चार, रेडियो फ्रिक्वेन्सीको बाँडफाँड, रेडियो, टेलिभिजन र हलाक
९.	भन्सार, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत आयकर, व्यक्तिगत आयकर, पारिश्रमिक कर, राहदानी शुल्क, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना
१०.	संघीय निजामती सेवा, न्याय सेवा र अन्य सरकारी सेवा
११.	जलस्रोतको संरक्षण र बहुआयामिक उपयोग सम्बन्धी नीति र मापदण्ड
१२.	अन्तरदेशीय तथा अन्तरप्रदेश विद्युत प्रसारण लाइन
१३.	केन्द्रीय तथ्यांक (राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय मानक र गुणस्तर)
१४.	केन्द्रीय स्तरका ठूला विद्युत, सिंचाइ र अन्य आयोजना तथा परियोजना
१५.	केन्द्रीय विश्वविद्यालय, केन्द्रीयस्तरका प्रज्ञा प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय मापदण्ड र नियमन, केन्द्रीय पुस्तकालय
१६.	स्वास्थ्य नीति, स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य मापदण्ड, गुणस्तर र अनुगमन, राष्ट्रिय वा विशिष्ट सेवा प्रदायक अस्पताल, परम्परागत उपचार सेवा, सरुवा रोग नियन्त्रण
१७.	संघीय संसद, संघीय कार्यपालिका, स्थानीय तह सम्बन्धी मामिला, विशेष संरचना
१८.	अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार, विनिमय, बन्दरगाह, क्वारेन्टाइन
१९.	हवाई उड्डयन, अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल
२०.	राष्ट्रिय यातायात नीति, रेल तथा राष्ट्रिय लोकमार्गको व्यवस्थापन
२१.	सर्वोच्च अदालत, उच्च अदालत, जिल्ला अदालत तथा न्याय प्रशासन सम्बन्धी कानून
२२.	नागरिकता, राहदानी, भिसा, अध्यागमन
२३.	आणविक ऊर्जा, वायुमण्डल र अन्तरिक्ष सम्बन्धी
२४.	बौद्धिक सम्पत्ति (पेटेन्ट, डिजाइन, ट्रेडमार्क र प्रतिलिपि अधिकार समेत)
२५.	नाप-तौल
२६.	खानी उत्खनन
२७.	राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय वातावरण व्यवस्थापन, राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा सिमसार क्षेत्र, राष्ट्रिय वन नीति, कार्बन सेवा
२८.	बीमा नीति, धितोपत्र, सहकारी नियमन
२९.	भूउपयोग नीति, बस्ती विकास नीति, पर्यटन नीति, वातावरण अनुकूलन
३०.	फौजदारी, देवानी कानूनको निर्माण
३१.	सुरक्षित छापाखाना
३२.	सामाजिक सुरक्षा र गरीबी निवारण
३३.	संवैधानिक निकायहरू, राष्ट्रिय महत्वका आयोगहरू
३४.	पुरातात्विक महत्वका स्थान र प्राचीन स्मारक
३५.	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको सूचीमा वा साझा सूचीमा उल्लेख नभएको कुनै विषय तथा यो संविधान र संघीय कानूनमा नतोकिएको विषय

अनुसूची-६

प्रदेशको अधिकारको सूची

क्र.सं.	विषयहरू
ज्ञा	प्रदेश प्रहरी प्रशासन र शान्ति सुरक्षा
द्दा	नेपाल राष्ट्र बैंकको नीति अनुरूप वित्तीय संस्थाहरूको सञ्चालन, सहकारी संस्था, केन्द्रको सहमतिमा वैदेशिक अनुदान र सहयोग
घा	रेडियो, एफ. एम, टेलिभिजन सञ्चालन
द्दा	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना
छा	प्रदेश निजामती सेवा र अन्य सरकारी सेवा
टा	प्रदेश तथ्यांक
ठा	प्रदेश स्तरको विद्युत, सिचाइ र खानेपानी सेवा, परिवहन
डा	प्रदेश विश्वविद्यालय, उच्च शिक्षा, पुस्तकालय, संग्रहालय
ढा	स्वास्थ्य सेवा
ज्ञण	प्रदेश सभा, प्रदेश मन्त्रपरिषद सम्बन्धी
ज्ञा	प्रदेशभित्रको व्यापार
ज्ञद्दा	प्रदेश लोकमार्ग ज्ञघा प्रदेश अनुसन्धान ब्युरो
ज्ञद्दा	प्रदेश सरकारी कार्यालयहरूको भौतिक व्यवस्थापन र अन्य आवश्यक विषय
ज्ञछा	प्रदेश लोक सेवा आयोग ज्ञटा भूमि व्यवस्थापन, जग्गाको अभिलेख
ज्ञठा	खानी अन्वेषण र व्यवस्थापन ज्ञडा भाषा, लिपि, संस्कृति, ललितकला र धर्मको संरक्षण र प्रयोग
ज्ञढा	प्रदेशभित्रको राष्ट्रिय वन, जल उपयोग तथा वातावरण व्यवस्थापन
दृण	कृषि तथा पशु विकास, कलकारखाना, औद्योगिकीकरण, व्यापार व्यवसाय, यातायात,
दृज्ञा	गुठी व्यवस्थापन

अनुसूची-७

संघ र प्रदेशको साभा अधिकारको सूची

क्र.सं.	विषयहरू
ज्ञा	फौजदारी तथा देवानी कार्यविधि र प्रमाण र शपथ (कानूनी मान्यता, सार्वजनिक कार्य र अभिलेख र न्यायिक प्रक्रिया)
द्दा	आवश्यक वस्तु तथा सेवाको आपूर्ति, वितरण, मूल्य नियन्त्रण, गुणस्तर र अनुगमन
घा	देशको सुरक्षासँग सम्बन्धित विषयमा निवारक नजरबन्द, कारागार तथा हिरासत व्यवस्थापन र शान्ति सुरक्षाको व्यवस्था
द्दा	एक प्रदेशबाट अर्को प्रदेशमा अभियुक्त, थुनुवा र कैदीको स्थानान्तरण
छा	पारिवारिक मामिला (विवाह, सम्पत्ति हस्तान्तरण, सम्बन्ध विच्छेद, लोपोन्मुख, टुहुरा, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री उत्तराधिकार र संयुक्त परिवार) सम्बन्धी कानून
टा	सम्पत्ति प्राप्ति, अधिग्रहण र अधिकारको सृजना
ठा	करार, सहकारी, साभेदारी र एजेन्सी सम्बन्धी डा टाट पल्टेको र दामासाही सम्बन्धी
ढा	औषधि ः विषादि

ज्ञण	योजना, परिवार नियोजन र जनसंख्या व्यवस्थापन
ज्ञज्ञा	सामाजिक सुरक्षा र रोजगारी, ट्रेड युनियन, औद्योगिक विवादको समाधान, श्रमिकका हक, अधिकार र विवाद सम्बन्धी कार्य
ज्ञद्द	कानून व्यवसाय, लेखापरीक्षण, इन्जिनियरिङ, चिकित्सा, आयुर्वेद चिकित्सा, पशु चिकित्सा, आम्बी र अन्य पेशा
ज्ञघा	प्रदेश सीमा नदी, जलमार्ग, वातावरण संरक्षण, जैविक विविधता जङ्घा सञ्चार माध्यम सम्बन्धी जङ्घा उद्योग तथा खनिज र भौतिक पूर्वाधार
ज्ञटा	क्यासिनो, चिट्ठा
ज्ञठा	प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद पूर्व तयारी, उद्धार तथा राहत र पुनर्लाभ
ज्ञडा	पर्यटन, खानेपानी तथा सरसफाइ
ज्ञढा	चलचित्र, सिनेमा हल, खेलकूद
ज्ञण	बीमा व्यवसाय सञ्चालन र व्यवस्थापन
ज्ञज्ञा	गरीबी निवारण र औद्योगीकरण
ज्ञद्द	वैज्ञानिक अनुसन्धान, विज्ञान प्रविधि र मानव संसाधन विकास
ज्ञघा	अन्तरप्रदेशिक रूपमा फैलिएको जंगल, हिमाल, वन संरक्षण क्षेत्र जल उपयोग
ज्ञङ्घा	भूमि नीति र सो सम्बन्धी कानून
ज्ञङ्घ	रोजगारी र बेरोजगार सहायता

अनुसूची-८

(धारा ५७ को उपधारा (४), धारा २१४ को उपधारा (२), धारा २२१ को उपधारा (२) र धारा २२६ को उपधारा (१) सँग सम्बन्धित)

स्थानीय तहको अधिकारको सूची क्र.सं. विषयहरू

क्र.सं.	विषयहरू
ज्ञा	नगर प्रहरी
ज्ञद्द	सहकारी संस्था
ज्ञघा	एफ. एम सञ्चालन
ज्ञङ्घा	स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर), सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर (मालपोत), दण्ड जरिवाना, मनोरञ्जन कर, मालपोत संकलन
ज्ञङ्घ	स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन
ज्ञटा	स्थानीय तथ्यांक र अभिलेख संकलन
ज्ञठा	स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू
ज्ञडा	आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा
ज्ञढा	आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ
ज्ञण	स्थानीय बजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता
ज्ञज्ञा	स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिंचाइ
ज्ञद्द	गाउँ सभा, नगर सभा, जिल्ला सभा, स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन
ज्ञघा	स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन
ज्ञङ्घा	घर जग्गा धनी पुर्जा वितरण
ज्ञङ्घ	कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य, सहकारी
ज्ञटा	ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन
ज्ञठा	बेरोजगारको तथ्यांक संकलन
ज्ञडा	कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, संचालन र नियन्त्रण
ज्ञढा	खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा
ज्ञण	विपद व्यवस्थापन
ज्ञज्ञा	जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण

अनुसूची-९

(धारा ५७ को उपधारा (५), धारा १०९, धारा १६२ को उपधारा (४), धारा १९७, धारा २१४ को उपधारा (२), धारा २२१ को उपधारा (२) र धारा २२६ को उपधारा (१) सँग सम्बन्धित)

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूची

१. सहकारी
२. शिक्षा, खेलकुद र पत्रपत्रिका
३. स्वास्थ्य
४. कृषि
५. विद्युत्, खानेपानी, सिँचाइ जस्ता सेवाहरू
६. सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क
७. वन, जंगल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता
८. खानी तथा खनिज
९. विपद व्यवस्थापन
१०. सामाजिक सुरक्षा र गरिबी निवारण
११. व्यक्तिगत घटना, जन्म, मृत्यु, विवाह र तथ्यांक
१२. पुरातत्व, प्राचीन स्मारक र संग्रहालय
१३. सुकुम्बासी व्यवस्थापन
१४. प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी
१५. सवारी साधन अनुमति